

"כי היא חוכמתכם ובינתכם לעיני העמים":

הרציונליות של התורה

6. "הנני מיעץ לכל איש תם בתכלית התמימות... שלא יכנוס עצמו לעיין בזה הספר... אבל ישאר בתמותו וקבלתו, כי תכלית הפילוסופיא - המעשה... ואולם המתחיל בעיון, והוא נבון על מה שמצד הקבלה לבד הגיעה... הנה זה הספר מועיל לו מאוד, כי כבר הקרבנו לו הרבה מאופני החכמה, ובנינו על יסודותיה הדת. והאל יתברך ויתעלה אומר בתורתו החכמה: ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה. ולא אמר זה על המצוות השמיעיות, כי אין בהם דבר יהיה נפלא בעיני מי שאינו מאומתנו; ולא אמר זה על הנהגות המדיניות ומעלות המידות, כי אותם ג' כל בעל שכל יוכל לשומם הנהגה לעצמו ולסרים למשמעתו ואם לא יהיה בעל דת; ואמנם אמר זה על הפלה האומות בחקרם על שרשי האמונה הישראלית, ועל רוב מצאום מסכימים עם מה שעמדו עליו אחר הפלגת חקירתם ותכלית חריצותם להוציא האמת לאמיתתו, אחר רוב המשא והמתן שעשו בזה אלפי שנים; ולנו אנחנו נתן בלי עמל וחקירה, אבל לקחנוה מקובל מהנביא האמתי ומצאנוהו מבואר במופת בפילוסופיא האמתית"

(ר' אברהם אבן דאוד, ספר האמונה הרמה, הקדמה).

7. "וממה שצריך אתה לדעת, כי דברי החכמים עליהם השלום נחלקו בהם בני האדם לשלוש כיתות. הכת הראשונה, והיא רוב מי שראיתו ומי שראיתי חיבוריו ומי ששמעתי עליו, תקבל אותם כפשטם, ולא תפרשם פירוש נסתר בשום פנים, ויהיו אצלה הנמנעות כולן מחויבות המציאות. ואמנם יעשו כן לסכלותם בחכמות וריחוקם מן המדעים... חי ה', כי זאת הכת מאבדת הדרת הדת ומאפילה זהרה, ושמה דת ה' בהפך המכוון בה; לפי שה' אומר על חכמת התורה: 'אשר ישמעון את כל החוקים האלה' וכו', וזאת הכת מספרת מפשטי דברי החכמים מה שאילו שמעוהו האומות היו אומרים: רק עם סכל ונבל הגוי הקטן הזה!" (הקדמות הרמב"ם למשנה, מהד' שילת, עמ' קלג).

1. "ראה למדתי אתכם חקים ומשפטים פאשר צוני ה' אלהי לעשות כן בקרב הארץ אשר אתם באים שמה לרשתה. ושמרתם ועשיתם פי הוא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה" (דברים ד', ה-ו).

2. "אך לדעת אם אנו חייבים לחקור על היחוד בדרך העיון אם לא, אומר כי כל מי שיוכל לחקור על הענין הזה והדומה לו מן הענינים המושכלים בדרך הסברה השכלית - חייב לחקור עליו כפי השגתו וכח הכרתו... ואמרה תורה: ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים וגו'; ואי אפשר שיודו לנו האומות במעלת החכמה והבינה עד שיעידו לנו הראיות והמופתים ועדי השכל על אמתית תורתנו ואומנתנו"

(רבנו בחיי, חובות הלבבות, שער הייחוד, פרק ג).

3. "אמר רבי שמואל בר נחמני אמר רבי יוחנן: מנין שמצוה על האדם לחשב תקופות ומזלות, שנאמר: ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים; איזו חכמה ובינה שהיא לעיני העמים - הוי אומר זה חישוב תקופות ומזלות"

(שבת עה ע"א).

4. "תקופות" - שהוא חכמת החשבון, כמו שאמרו לחשב תקופות - 'וגמטריאות' - חכמת השיעור - 'פרפריות לחכמה', פירוש: לחכמת התכונה הקרויה חכמה ובינה"

(מגיד משנה, הלכות גניבה ח', א).

5. "ואמר רבי יהושע בן לוי: כל מצות שישראל עושין בעולם הזה, באות וטורפות אותם לעובדי כוכבים לעולם הבא על פניהם, שנאמר: ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, נגד העמים לא נאמר אלא לעיני העמים, מלמד שבאות וטורפות לעובדי כוכבים על פניהם לעוה"ב"

(עבודה זרה ד ע"ב).

על ידי ישעיה: 'והלכו עמים רבים ואמרו לכו ונעלה אל הר ה' אל בית אלהי [יעקב] וגו' (פירוש ר' אברהם בן הרמב"ם, שמות י"ט, ו).

10. "ומה שבעלי הדין טוענינו עלינו: מאי איכפת ליה להקב"ה שנאכל את הכבש ולא נאכל את החזיר או שנלבש צמר ופשתים זה בפני עצמו וזה בפני עצמו ושנאסור אותו ביחד. די לנו כי ציווה הוא יתברך ועשינו רצונו. ואף על פי שאין דעתנו משגת חכמתו, מכל מקום ידענו באמת כי הוא צוה ולא לחנם... כתוב: ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים אשר ישמעון את כל החקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה, הנה שאמר כי על שמירת החקים ראוי לקרות לנו חכמים ונבונים. ועוד הפליג ואמר כן רק עם חכם ונבון, לומר שיאמרו כי רק אנחנו לבד עם חכם ונבון בין העמים. וזה מצד ההקש, כי כל מצוות התורה כל שאנו משיגים טעמם הם בנויות על היושר באמת ובתמים, בצדקה וכבוד האבות והתרחק מן הגזל וההודאה לשי"ת וכיוצא באלו, ג"כ כשנעשה מה שלא ישיגו העמים בשכלם, מצד ההקש יש לנו לידון בבינה יתירה, ויאמרו כל עם אשר מעשיהם ביושר ובתמים בכל מה שאנו רואים מהם ומשיגים בשכלנו ממעשיהם האמת, כל שהם עושים לא לחנם אלא לצורך; ואף על פי שאין אנו משיגים בשכלנו במקצת מעשיהם, כגון הרחקת המאכלים האסורים ולבישת הכלאים, לא לגרעון ידיעתם אלא לגרעון שכלנו וליתרון חכמתם ובינתם, כי כן הם החכמים והנבונים. ועוד יאמרו כן מצד הנסיון, והוא אמרו כי מי גוי גדול אשר לו אלהים קרובים אליו כה' אלהינו וגו', אם כן זה יורה שתורתנו מאתו ית', כי אין הבדל בינינו וביניהם רק מצד התורה ומצותיה, ואחר שהיה להם מאת הבורא ית', הכל בנוי על צד החכמה והבינה, כי אין בדברי השי"ת דבר בטל" (שו"ת הרשב"א החדשות סימן שסח).

11. "...לציווי להקריב קורבנות יש תועלת רבה וברורה, כמו שאני עתיד להבהיר; אך שקורבן זה כבש וזה איל, ושמספרם מספר מסוים, לזאת לעולם לא יינתנו טעמים. לדעתי, כל מי שיתעסק במתן טעמים למשהו מפרטים אלה הוזה הזיה ממושכת, שלא יסיר בה אבסורד אלא יוסיף אבסורדים" (מורה נבוכים ח"ג פרק כו, מהד' שוורץ).

8. "יש אנשים שקשה להם מתן טעם למצווה מן המצוות. רצוי להם ביותר שלא תושכל לציווי ולאסור כל משמעות. מה שמחייב להם את זאת היא מחלה שהם חשים בנפשותיהם, שאין הם מסוגלים לדבר עליה ואין הם מיטיבים להביעה. כי הם סוברים שאילו היו המצוות האלה מועילות למציאות זאת, ונצטוונו בהן משום כך וכך, אזי כאילו באו מתוך מחשבתו ושיקול דעתו של בעל שכל. אבל אם הן דבר שאין מושכלת לו משמעות כלל, ואין הן גורמות תועלת, אז הן באו בלי ספק מן האל, כי אין מחשבתו של אדם מביאה לדבר מזה. בעיני חלשי שכל אלה האדם הוא, כביכול, שלם יותר מיוצרו, מפני שהאדם הוא אשר אומר ועושה מה שמביא לתכלית כלשהי, והאל אינו עושה זאת, אלא מצווה עלינו לעשות מה שעשייתו לא מועילה לנו, ואוסר עלינו מה שעשייתו לא מזיקה לנו. הוא נעלה מאוד (ממה שהם מייחסים לו)! הדבר שונה. כל הכוונה היא להועיל לנו, כמו שהסברנו את דברו 'לטוב לנו כל הימים לחיותנו כהיום הזה'. ואמר: 'אשר ישמעון את כל החוקים האלה ואמרו רק עם חכם ונבון הגוי הגדול הזה'. הרי שאמר במפורש שאפילו החוקים כולם מורים בעיני כל האומות שהם בחכמה ותבונה. אילו היה דבר שאין יודעים את טעמו ואינו מביא תועלת ואינו דוחה נזק, מדוע ייאמר על המאמין בו או העושה אותו שהוא חכם ונבון ורב ערך, ויעורר פליאה באומות? אלא העניין בלי ספק כמו שצינו, שכל מצווה משש מאות ושלוש עשרה מצוות אלה באה או לתת דעה נכונה או להסיר דעה פסולה, או לתת משפט צדק, או להסיר עושק, או לחנך למידה טובה, או להזהיר מפני מידה גרועה" (מורה נבוכים ח"ג פרק לא, מהד' שוורץ).

9. "ופירוש 'ממלכת כהנים', שהכהן של כל עדה הוא המנהיג, שהוא הנכבד שלה והדוגמה שלה, שאנשי העדה ילכו בעקבותיו וימצאו את הדרך הישר על ידו; ואמר: 'תהיו אתם בשמירת תורת מנהיגי העולם, היחס שלכם אליהם כיחס הכהן אל עדתו; ילכו העולם בעקבותיכם ויהיו מחקים את מעשיכם ויתהלכו בדרכיכם'; זה טעם שקבלתי בפירוש (מקרא) זה מן אבא מרי ז"ל. וזה יהיה אם ישמרו לשמוע, (ככתוב): 'ושמרתם ועשיתם כי היא חכמתכם ובינתכם'. והבטיח (ה') השלמת (דבר) זה לעתיד, במאמרו

12. "אליכם אישים אקרא, מגלות ספרד אני, אשר גורשנו בעוונותינו הרבים והעצומים. ורוב המתפארים בחכמה וכמעט כולם המירו את כבודם ביום מר. והנשים ועמי הארץ מסרו גופם וממונם על קדושת בוראם... כי התורה שנתנה לכם מסודרת מאת בורא העולם שלמה בתכלית השלמות, לא תשא תוספת וחסרון... כי היא חכמתכם אשר בה נבדלתם מן האומות. כי לבני קטורה נתנה חכמת הטבע... אבל אתם דבקים בשם יתברך, הוא הבורא את העולם, חביבין ישראל שנתן להם כלי חמדה... והוא אמרו 'רק עם חכם ונבון' וגו', שאף על פי שבתחלה יחשבו אתכם לשוטים, אחרי ראותם שאתם קוראים אל ה' והוא עונה אתכם, ידעו נאמנה כי חלקכם גדולה ועצומה מחלקם, 'ואמרו רק עם חכם ונבון' וגו'". (ר' יוסף יעבץ, אור החיים, פרקים ב, ו).

13. "...לציווי להקריב קורבנות יש תועלת רבה וברורה, כמו שאני עתיד להבהיר; אך שקורבן זה כבש וזה איל, ושמספרם מספר מסוים, לזאת לעולם לא יינתנו טעמים. לדעתי, כל מי שיתעסק במתן טעמים למשהו מפרטים אלה הוזה הזיה ממושכת, שלא יסיר בה אבסורד אלא יוסיף אבסורדים" (מורה נבוכים ח"ג פרק כו, מהד' שוורץ).

14. "ובודאי אין טעם לפירוש הזה, כי על כל התורה אמר הכתוב 'כי מי גוי גדול אשר לו חוקים ומשפטים צדיקים ככל התורה הזאת'; ואמר עוד 'ושמרתם ועשיתם, כי היא חכמתכם ובינתכם לעיני העמים, אשר ישמעון את כל החוקים האלה'. והרי כי כל דבר שבתורה בכלל ובפרט הכל דברי חכמה, ולא כמו שחשב הוא, כי לדברים הפרטיים אין טעם כלל, כי לא היה זה תורה של חכמה" (מהר"ל, תפארת ישראל, פרק ז).

להרחבה: י' טברסקי, 'בירור דברי הרמב"ם הלכות מעילה פרק ח, הלכה ח - לפרשת טעמי מצוות לרמב"ם', כמעין המתגבר, ירושלים תש"ף, עמ' 228-239.